

Sovjet-Russische vrouwen in de kerk (1992)

Een ontmoeting

Sieth Delhaas

Vrouw en Woord, mei 1992

Inleiding

Vorig jaar juni kreeg ik via de Duitse tak van EFEC-women (Oecumenisch Forum van Europese Christen Vrouwen) de gelegenheid mee te gaan met een soort verzoeningsreis naar Belo (Wit)-Rusland. Vanwege het interessante programma besloot ik meteen om mee te gaan. Ik wilde zien wat er daar voor onze vrouw- en geloofbeweging te doen staat, in het kader van 'het gemeenschappelijk huis Europa'. Omdat ik er was vóór de coup in de Sovjet-Unie en de bekering tot een ander economisch systeem, spreek ik in dit artikel nog in Sovjettermen.

De kerk

Over twee ontmoetingen met 'de kerk' tijdens de negen dagen durende reis, wil ik hier iets vertellen.

Om iets te begrijpen van de kerkleiding en de vrouwen in de Russisch-orthodoxe kerk, moet men allereerst iets weten over de geschiedenis van die kerk en het land.

Ruslands niet-westerse ontwikkeling is een gevolg van de kerstening vanuit Byzantium.

Rusland heeft derhalve de beschavingsinvloeden gemist van de Latijns christelijke universiteiten, en intellectuele stromingen als humanisme en Renaissance. In het Byzantijnse rijk werd niet in Kerklatin, maar in de volkstaal het geloof overgedragen. Ook de strijd die de rooms-katholieke kerk in het Westen eeuwenlang gevoerd heeft met wereldlijke machten kent men niet.

De Russisch-orthodoxe kerk was nooit een wereldlijke macht. Russische schrijvers uit de vorige eeuw die in hun werk uitspraken doen over westerse opvattingen over religie, hebben het onwereldse karakter van de orthodoxe kerk en het geloof sterk benadrukt. Zij noemen het een voordeel dat hun godsdienst de individualistische, juridische en materialistische inslag mist die zij typerend vinden voor het westerse christendom. Het orthodoxe geloof kent geen scholastieke scherpslijperij, gelovigen gaan niet gebukt onder uitverkiezing en voelen zich evenmin uitgedaagd door de vrije wil.

Het orthodoxe geloof is een nederige en eenvoudige godsdienst waarin liefde, ascese en de goddelijke genade centraal staan. Deze godsdienst bevordert geen geestelijk klimaat waarin een menstype gedijt dat de wereld wil onderzoeken.

Toen Tsaar Peter de Grote (rond het begin van de 18e eeuw) contact zocht met het westen, verzette de Russisch-orthodoxe kerk zich tegen de oprukkende westerse beschaving. Zij wilde liever alles laten zoals het was. Afkeer van vreemdelingen speelde hierbij ook een rol.

Nieuwe aanwas

Op zondag brengt ons gezelschap een bezoek aan de grote kathedraal van Minsk. Daarna zal er in samenwerking met het Duitse gezelschap een oecumenische openluchtdienst worden gehouden voor de kathedraal.

Omdat de kathedraal overladen vol is en de deuren wijd open staan, geef ik de voorkeur aan een bankje buiten in de zon. Daardoor wordt mijn aandacht getrokken door een zijdeur waar voortdurend mensen naar binnen gaan. Ik ga op verkenning.

De trap leidt naar een ruimte onder de grond, een soort voorportaal naar twee kapelletjes ter grootte van een flinke huiskamer. Het is er afgeladen vol met volwassenen, maar vooral kinderen en baby's in feestelijke kledij. Er is juist een wisseling van de wacht: mensen stromen uit de ene deur, en via de andere deur dringen zich weer nieuwe mensen naar binnen. Ik glijp mee, hoewel – begrijp ik later – de toegang alleen voor dopelingen en ouders is. Familie en grootouders blijven buiten.

In het midden is een groot doopvont. De gelovigen scharen zich er omheen. Grotere kinderen en volwassen dopelingen moeten schoenen en kousen uittrekken. Daarna volgt ongeveer een uur lang een serie rituelen waarvan ik de betekenis, door de taalbarrière, slechts kan raden. Gaandeweg stijgt mijn verbazing: ik vrees dat hier mensen komen om zichzelf of hun kinderen te laten dopen, die net zoveel van deze rituelen en hun betekenis begrijpen als ik!

Na de feitelijke doopplechtigheid komen er een aantal mannen uit het voorportaal. Ze nemen kinderen van vrouwen over en trekken achter de pope aan in processie, achter het altaar langs, de kring rond. Als de kleine stoet ontbonden is worden er opnieuw kinderen uitgewisseld. Vrouwen komen met hen naar voren en scharen zich rondom het bekken. Het bloed stijgt me naar de wangen, tot mij dringt door dat de mannen in de processie jongetjes droegen en achter het altaar mogen. De vrouwen en meisjes mogen niet verder dan het doopvont! Zij krijgen op een andere manier de bevestiging van hun doop.

Na afloop stroomt opnieuw de kapel vol. Terwijl ik mee naar buiten loop vraag ik mij af hoe het mogelijk is dat vrouwen die in het socialistisch systeem wettelijk gelijkberechtigd zijn, zich in de kerk opnieuw laten beledigen. Waarom willen deze Sovjetburgers, nu hen wat vrijheid wordt gegund door het politieke systeem, zo graag dit systeem inruilen voor het godsdienstige?

Vrouwen in de kerk

Op woensdagavond wordt onze groep, van zestien vrouwen, ontvangen in het kerkelijk centrum dat in 1985 gebouwd werd in opdracht van de bisschop van Minsk. De pracht van het gebouw staat in vreemde tegenstelling tot de armoede en troosteloosheid van de gebouwen en huizen, waar ik tot nu toe binnen ben geweest. De ontvangst bij de bisschop is hartelijk, de uitleg over de kerk is uitgebreid aan de hand van een landkaart. Dan volgt de ontmoeting met

ongeveer twintig vrouwen die zichzelf aan ons voorstellen. We weten inmiddels dat vrouwen geen theologie kunnen studeren en dus geen priester kunnen worden. Vrouwen worden, binnen een kerkelijke opleiding, vooral geschoold tot kerkcantor, onderwijzeres aan zondagsscholen en catechete. Emplooi is er voldoende want alleen al in Belorusland zijn er 611 gemeenten.

Tamara heeft de leiding over het kantoor van de bisschop, een opleiding aan de koordirigentenschool. Olga is filmregisseuse en heeft juist een film gemaakt over een Belo-Russische heilige. Irina geeft leiding aan een diocees en is verpleegkundige. Valentina werkt als boekhouder in een broodfabriek. Galina is journaliste bij de Belo-Russische televisie en heeft een documentaire over de kerk gemaakt. Een andere Galina is kunstenares en journaliste. Salina is verkoopster in de boekhandel van de kanselarij en verdient haar brood als biologe aan de Staatsuniversiteit. Larissa geeft muzikles aan kinderen van de kerk, sinds een jaar mogen er, na een onderbreking van zeventig jaar, weer zondagsschoollessen worden gegeven. Daarnaast werkt ze in het Museum voor Oude Russische Kunst.

Behalve Tamara spreekt niemand van deze goed opgeleide vrouwen Duits of Engels. In de pauze geef ik haar een stapel van een Engelse versie van 'Blikopener – vrouwen spreken zich uit over huwelijk, relaties en pastoraat', een boekje dat in 1982 in opdracht van de werkgroep *De Vrouw in Kerk en Samenleving* van de Raad van Kerken in Nederland werd geschreven. Anneke Stokvis heeft daarvan een Engelse vertaling laten maken, ter gelegenheid van een Wereldraadbijeenkomst.

Een vrouwengroep uit Den Bosch heeft het financieel mogelijk gemaakt een flink aantal kopieën te maken. Het leek ons een goede mogelijkheid het gedachtegoed van Nederlandse vrouwen aan Russische vrouwen over te dragen. Als ik iets over 'Blikopener' vertel willen de meeste Russische vrouwen wel een of meerdere nummers meenemen. Al kunnen ze zelf geen Engels, de meesten hebben wel een vriendin die deze taal beheerst. De Duitse vrouwen stellen zich voor. Alles bij elkaar is het indrukwekkend waarmee zowel de Russische als Duitse vrouwen in kerk en samenleving bezig zijn. Maar weer valt het op dat er, zowel in de ene als in de andere groep, geen vrouwen zijn die zitting hebben in organen waar beleid wordt gemaakt en besluiten worden genomen.

Deemoed

Tamara excuseert haar landgenoten dat zij theologisch niet zo goed geschoold zijn als de Duitse vrouwen. Hun probleem is dat er onvoldoende opleidingen zijn. De meisjes kunnen alleen in Moskou of Leningrad studeren en voor elke beschikbare plaats melden zich acht meisjes. 'Het verlangen van vrouwen om aan kerkelijke arbeid deel te nemen is hier zeker niet minder dan bij u', zegt Tamara. Een Duitse vrouw vraagt waarom vrouwen zoveel kerkenwerk doen. Na enig overleg met haar medegelovigen antwoordt zij: 'Kerkenwerk is voor ons geen arbeid, het heeft te maken met gehoorzaamheid. Het is een opdracht en een opgave die met veel deemoed wordt uitgevoerd. Vooral de religieuzen zien die gehoorzaamheid als haar opdracht. Maar ook in de wereld kun je die bijzondere manier van deemoed uitoefenen door bezig te zijn met liefdadigheidswerk. Deze gehoorzaamheid is onze theologie. Onze levenservaring is groot. Door onze deemoed en gehoorzaamheid zijn er in deze tijd ook grotere mogelijkheden voor onze theologie. Als wij zeggen dat wij al dit kerkenwerk vrijwillig doen, dan is dat uit deemoed.'

Ik was blij dat Martina Heinrichs, vormingswerkster op Kerk en Wereld, mijn reisgenote was. Alle overweldigende ervaringen konden wij met elkaar uitwisselen. Eén ding staat voor ons vast: we zullen ons inspannen om vanuit onze beweging contacten te leggen met vrouwen in Minsk. De vraag daarbij is echter of we kerkelijke vrouwen zullen zoeken, of politiek-georganiseerde vrouwen die intussen geleerd hebben dat deemoed en gehoorzaamheid vrouwen slechts windeieren leggen.

Een uitgebreider verslag van deze verzoeningsreis hoopt de auteur binnenkort te kunnen aanbieden. Bij het samenstellen van dit blad was nog niet duidelijk bij welke uitgever de publicatie gerealiseerd zal worden.

(Delhaas, Sieth, 'Tsoungestin in Minsk. Europese vrouwen tussen Oost en West' (A'dam '93)

